

**Magyar
Természetvédők
Szövetsége**

Föld Barátai Magyarországon

„RiÓ+20” Nemzetközi Konferencia

*Civil értékelés és javaslatok
a fenntartható fejlődés folyamatairól*

VIDÉKFEJLESZTÉSI
MINISZTERIUM

A KIADVÁNYT A VIDÉKFEJLESZTÉSI MINISZTERIUM „ZÖLD FORRÁS” PROGRAMJA TÁMOGATTA.

*ENSZ Fenntartható Fejlődési
Konferencia
(„Rió+20”)*

*Civil értékelés és javaslatok
a fenntartható fejlődés nemzetközi
és hazai problémáira, teendőire*

*MTVSZ
2012*

Tartalom

Civil értékelés és javaslatok a fenntartható fejlődés nemzetközi és hazai problémáira, teendőire vonatkozóan	
Összefoglaló	4
Globális környezeti problémák és a korábbi környezetvédelmi megállapodások hatékonyságának értékelése	6
A fenntartható fejlődés lényege	10
A fenntartható fejlődéssel foglalkozó nemzetközi együttműködés	13
A 2012. évi ENSZ-konferencia fő témaköre a zöld gazdaság: célja és eszközrendszere a fenntarthatóság követelményeinek tükrében	16
A fenntartható fejlődést segítő nemzetközi és nemzeti intézményrendszerek	20
Helyi fenntarthatósági kezdeményezések	23
A nem-kormányzati szervezetek szerepe a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos teendőkben	26
A nemzetközi és a hazai fejlemények értékelése a „riói folyamat” tükrében (MTA, 2012. április 25.): néhány alapvető megállapítás és ajánlás a konferencián elhangzott előadások figyelembevételével	
A fenntarthatatlan folyamatok	29
A fenntartható fejlődés koncepciója	30
A nemzetközi együttműködés és a hazai teendők	31

Az értékelés előkészítésében Vida Gábor akadémikus, az MTVSZ tagjai közül Cselószki Tamás, Faragó Tibor, Gergely Erzsébet, Gyulai Iván és Zalatnay László vettek részt.

A 2012. április 25-i országos konferenciát az MTVSZ a Nemzeti Fenntartható Fejlesztési Tanáccsal, az MTA Környezettudományi Elnöki Bizottságával, az Országos Környezetvédelmi Tanáccsal közösen szervezte, előadói és vitavezetői között voltak Láng István, Németh Tamás, Vida Gábor akadémikusok, Baranyai Gábor külügyminisztériumi helyettes államtitkár, Kerekes Sándor egyetemi tanár, Kaderják Péter, a Regionális Energiagazdasági Kutatóközpont igazgatója, Bartus Gábor, a Nemzeti Fenntartható Fejlesztés Tanács titkára, Bulla Miklós, az Országos Környezetvédelmi Tanács főtítkára, Vásárhelyi Judit, a Független Ökológiai Központ szakértője, valamint az MTVSZ tagjai közül Farkas István, Gyulai Iván és Faragó Tibor.

Köszönjük a közreműködést!

Előszó

A Magyar Természetvédők Szövetsége (MTVSZ) a kezdetektől fogva kiemelt figyelemmel kísérte a fenntartható fejlődést elősegítő nemzetközi folyamatokat, igyekezett azokba lehetőségeihez mérten bekapcsolódni és aktív részesévé válni. Az elmúlt két évtizedben számos olyan országos és helyi programot dolgoztunk ki és valósítottunk meg, amely hozzásegítette tagcsoportjainkat és a szélesebb közvéleményt ezen folyamatok megismeréséhez, megértéséhez, valamint a konkrét helyi feladatok beazonosításához és megvalósításához. Húsz évvel ezelőtt Rió de Janeiroban, az első Környezet és Fejlődés Világkonferencián, felismerve, hogy a biológiai sokféleség gyors pusztulása, valamint a klímaváltozás gyorsasága létünket veszélyezteti, elfogadták az azóta Magyarországon is sokat emlegetett és ismertté vált klímaváltozási és a biológiai sokféleség megőrzését célzó keretegyezményeket. Ugyancsak jóváhagyták a fenntartható fejlődést elősegítő „Feladatok a XXI. századra” c. nemzetközi programot. Ezekkel kapcsolatosan 1992 óta számos tudományos mű, tanulmány és intézkedési program született. Az ENSZ keretében pedig részletesen foglalkoztak a végrehajtásuk időközi értékelésével, mindenekeelőtt az 1997. évi és a 2002. évi újabb világkonferenciákon.

2012. június második felében újra találkoznak a világ vezetői Rió de Janeiroban, hogy megerősítsék a fenntarthatóság iránti elkötelezettséget, foglalkozzanak a zöld gazdaság és a fenntarthatóság intézményrendszerének témaköreivel, mint a továbblépés lehetséges feladataival.

Ennek okán az MTVSZ elhatározta, hogy tagjai bevonásával értékelést készít a globális folyamatról, annak eddigi eredményeiről és elmulasztott lehetőségeiről, továbbá közreműködik e témakörben egy országos konferencia megrendezésében, mely utóbbira a Magyar Tudományos Akadémián 2012. április 25-én került sor. E kiadványban közreadjuk a civil értékelést és a konferencia összefoglalóját, amelyek szerkesztéséért külön köszönet illeti Faragó Tibort.

Az értékelésben írottak és a konferencián elhangzottak figyelembevételével is meggyőződésünk, hogy mind nemzetközi, mind hazai szinten sokkal komolyabban kellene foglalkozni az egyre súlyosabbá váló fenntarthatatlan társadalmi-gazdasági és környezeti folyamatokkal, s ennek érdekében a civil szervezeteknek is sokkal hatékonyabban kell fellépniük.

Farkas István

az MTVSZ ügyvezető elnöke

Schmuck Erzsébet

az MTVSZ társelnöke

Összefoglaló

Hosszú története van az emberi tevékenységekkel összefüggésbe hozható, globális léptékűvé váló fenntarthatatlan folyamatok felismerésének és azok kezelésére irányuló törekvéseknek. E folyamatokban jelképes események és évszámok sorakoznak: így 1962 a mérgező vegyszerek felelőtlen, környezetkárosító használata elleni, nemzetközivé terebélyesedett mozgalom kezdeteként¹; az 1972-ben megrendezett első világkonferencia a környezetkárosító folyamatokról²; az 1992. és 2002. évi világtalálkozók, amelyek napirendjén a társadalmi-gazdasági fejlődés és a környezet sokrétűvé vált konfliktusai szerepeltek, s ezek feloldására a fenntartható fejlődés világprogramját igyekeztek megfogalmazni. Emellett mind több elemzés készült a világban tapasztalható, erősödő szociális feszültségekről, a szegénység problémájáról, számos más kritikus ügyről, és e témakörökben is újabb és újabb nemzetközi találkozót rendeztek. Eközben a világ népessége meghaladta a hét milliárdot, és ha nagy különbségekkel is, de összességében a fokozódó igények miatt az erőforrás-felhasználás és a környezet-pusztítás gyorsan növekedett.

A korábban elfogadott kötelezettségek többsége eleve nem volt elégséges és jórészt még azokat sem hajtották végre. A 2012. évi újabb világkonferencia mintha már nem is vállalná fel, hogy áttekintse a kialakult helyzetet, értékelje a korábbi vállalások nem teljesülésének okait, a teendők újbóli tételes meghatározását. Márpedig égető szükség van a nem fenntartható folyamatok és hajtóerők feltárására, a fenntartható fejlődés nemzetközi, nemzeti és helyi szinten is betartandó követelményeinek megfogalmazására. Jelen értékelés ezzel a céllal készült és elöljáróban álljon itt néhány főbb megállapítása:

- Sok minden megváltozott a földi környezetben az elmúlt évszázadokban az emberi hatások következtében. Kiirtottuk, megváltoztattuk a szárazföldek felszínét beborító vegetáció nagy részét, saját céljainkra használjuk a bioszféra szervesanyag-termelésének közel felét, radikálisan csökkentjük változatosságát, lehaláztuk a tengeri halállomány tetemes hányadát, elégetjük a fosszilis tüzelőanyag-készleteket, megváltoztatjuk a Föld klímáját és ózonpajzsát. Az emberiség összességében a környezet eltartó- és tűrő-képességének közelébe ért, bizonyos összetevői esetében már átlépte a határt, s erről a „közös” környezetünk fenyegető vészjelzéseket ad.

- A fenntarthatatlan folyamatok miatt a veszély komoly, s ez minket érint leginkább, beleértve a jelen és a jövő nemzedékek sorsát. Ha ezt el akarjuk kerülni, akkor az eddigieknél sokkal hatékonyabban kell korlátoznunk a környezetet gyorsan felélő, pusztító magatartásunkat. A fenntartható fejlődés egy olyan viszonyrendszer ember és környezete között, amely a jövőnek is elegendő forrásokat hagy. Nélkülözhetetlen a rendszerszemlélet, nem lehet külön-külön értelmezni a fenntartható fejlődés vonatkozásában a társadalmat, a gazdaságot és a környezetet. Ennek ugyanis

¹Rachel Carson „Néma Tavasz” c. műve, 1962

²ENSZ Konferencia az Emberi Környezetről, 1972

az lett a következménye, hogy a legnagyobb jelentőséget a gazdasági növekedés kapta, a környezeti szempont – a növekedés környezeti korlátja – pedig rendre háttérbe szorult.

- A korábbi „fenntarthatósági” világkonferenciák legalább kísérletet tettek a rendszerszemléletű értékelésre, s foglalkoztak az egymással összefüggő problémakörökkel, együttműködési folyamatokkal, a fenntartható fejlődés konkrét feladataival. Ezzel szemben alapvetően rossz kompromisszumok születtek a 2012. évi ENSZ Fenntartható Fejlődési Konferencia céljára vonatkozóan: van ugyan szándék a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos általános elkötelezettség megerősítésére, de szó sincs a fenntarthatatlan folyamatok és a korábbi vállalások végrehajtásának átfogó értékeléséről. Ehelyett a középpontba a „zöld gazdaság”-ot állították, márpedig a fenntartható fejlődés ügyét nem lehet a gazdaságra szűkítetten vizsgálni.

- Az elmúlt két évtized nemzetközi folyamatai bebizonyították, hogy nincs meg a kellő közös politikai akarat a fenntarthatóság elérésére, nem teljesültek a korábbi vállalások sem, és ma már remény sem látszik a szükséges lépések megtételére. Ez az őszinteség ideje. A gazdasági és politikai döntéshozóknak tudatában kell lenniük, hogy a jövő terhére kockáztatnak és nem szándékoznak változtatni ezen a gyakorlaton, mert a jelen kapzsisága felülírja az előrelátást és az elővigyázatosságot. Így fontosabb kevesek további gazdagodása, mint a fenntarthatóság és a társadalmi igazságosság.

- A számtalan nemzetközi szervezet, program közötti – a fenntartható fejlődéssel céljain, elvein, eszközein alapuló – összhang érdekében alapvető intézményi változtatásokra volna szükség, de úgy látszik, hiába lett a fenntartható fejlődés nemzetközi kormányzása az újabb konferencia egyik témája, az érdekellentétek miatt nem lesz e téren sem lényegi előrelépés.

- Nemzetközi szinten a kormányközi, nemzeti szinten pedig a kormányzati feladatok mellett kiemelkedő jelentősége van a nem-kormányzati kezdeményezéseknek, beleértve e szervezetek nemzetközi együttműködésében folytatott elemző, stratégia-tervező, érdekérvényesítő tevékenységet, illetve a konkrét térségi, helyi fenntarthatósági programokat. Azonban a helyi fenntarthatósági kezdeményezések valójában nem fenntarthatóak a mai globalizált világban, hiszen elvetik annak működési logikáját, s így ezen a téren sem sikerült komoly áttörést elérni. Társadalmi szerepük ugyanakkor lényeges, mert mintát mutatnak a társadalom és a döntéshozók számára az alkalmazkodó, fenntartható életmódról, kipróbálnak gazdálkodási és megélhetési módokat, valamint hozzájárulnak hagyományos tevékenységek, technológiák, növények és haszonállatok fennmaradásához.

Globális környezeti problémák és a korábbi környezetvédelmi megállapodások hatékonyságának értékelése

Bolygónk ökológiai rendszerében mutatkozó aggasztó jelekről nagyszabású felmérés készült több mint ezer tudós közreműködésével³, amely szerint az emberiség a legutóbbi ötven évben korábban sohasem tapasztalt mértékben változtatta meg Földünk ökológiai rendszereit. Ennek oka az emberiség létszámával és igényeivel összefüggő élelem, édesvíz, fa, rost és tüzelőanyag iránti megnövekedett kereslet. Következménye pedig egy lényegében visszafordíthatatlan veszteség a földi élet változatosságában, biológiai sokféleségében. Ezek a változtatások ugyan általánosságban jelentősen növelték jólétünket és gazdasági fejlettségünket, de ennek ára az ökoszisztéma szolgáltatások degradálódása, a váratlan kedvezőtlen változások növekvő kockázata, egyes embercsoportok súlyosbodó szegénysége. Ha e problémákkal nem foglalkozunk, a jövő nemzedékeket fosztjuk meg az ökoszisztéma szolgáltatások előnyeitől. Az értékelés szerint „az emberi tevékenységek kifosztják a Föld természeti tőkáját, oly terhet róva a környezetre, hogy bolygónk ökológiai rendszerében már kérdésessé válik a jövő nemzedékek fennmaradása. Az ökológiai rendszerek degradálódásának megállítása, sőt javítása a szolgáltatás megtartása mellett bizonyos körülmények között megvalósítható lenne, de ehhez olyan politikai, intézményi és gyakorlati változtatások szükségesek, amelyeknek ma még nyomát sem látni.”

A biológiai sokféleség csökkenésének legfontosabb tényezője az élőhelyek megszüntetése vagy átalakítása. Ilyenek a földhasználat változtatás, folyószabályozás, lecsapolás, tengerfenék halászat, korall-zátványok tönkretétele, hogy csak a legfontosabbakat említsük. További tényezők az éghajlatváltozás, környezetszennyezés, a természeti erőforrások túlhasználata, az özőnfajok terjedése. A csökkenés megállítása csak a közvetlen és közvetett hajtóerők felismerésével és kezelésével lehetséges. A tudomány ehhez jelentős segítséget adhat a döntéshozók tájékoztatásával, de a biológiai sokféleség jövőbeli sorsa a társadalmak kezében van, egyúttal a társadalmak jövője a biológiai sokféleség megőrzésétől is függ. Ennek felismerését jelzi, hogy a biológiai sokféleség globális csökkenése az 1992. évi riói „Föld Csúcs” óta az emberiség hivatalosan is elismert közös gondja lett az ezzel foglalkozó nemzetközi egyezmény⁴ célkitűzése szerint. Megoldása, azaz a csökkenés megállítása ennek ellenére sem sikerült. Emiatt 2010-ben az egyezmény akkori ülészakán (Nagoya) újra megfogadták a világ államai, hogy igyekeznek a korábbiaknál hatékonyabb lépéseket tenni. Hasonló a helyzet saját tágabb régiókban is. Az Európai Unió 2001. évi csúcstalálkozóján (Göteborg) ugyan példamutatási szándékkal vállalta, hogy 2010-ig saját területén megállítja a biológiai sokféleség csökkenését, a vállalás teljesítése azonban kudarcba fulladt, s így 2011-ben egy újabb határozattal már a 2020-as

³ENSZ „Ezredforduló Ökoszisztéma Értékelés”, 2005

⁴Biológiai Sokféleség Egyezmény, 1992

határidőt jelölték meg: „Az Európai Tanács egy új ambiciózus stratégiát fogadott el a biológiai sokféleség és az ökoszisztéma szolgáltatások csökkenésének megállítására az EU-ban 2020-ig. (...) A biológiai sokféleség csökkenése óriási kihívás Európában, mivel minden negyedik fajt a kipusztulás fenyegeti és a halállomány 88%-a mára túlhalászott.” Kétséges, hogy az eddigi módon – még ha megerősített politikai szándékkal is – megoldható-e e súlyos probléma.

A környezet állapotának legjobb indikátora a biológiai sokféleség. Egyetlen példa sem ismert arra, hogy valamelyik gazdaságilag fejlett országban megfordult volna ennek csökkenő trendje, illetve lassulás is jobbra csak ott következett be, ahol a változatosság legnagyobb része korábban már eltűnt. A környezet állapotának, illetve pusztításának néhány kiválasztott indikátorával elvégzett elemzés szerint 179 országban a romlás sebességét a GDP korábbi növekedésével arányosnak találták⁵. Ez is jelzi, hogy a biológiai sokféleség csökkenésének alapvető oka, fő hajtóereje a gazdasági növekedés⁶. A természeti erőforrásokat felélő módon megvalósuló gazdasági növekedés viszont nem ok, hanem következmény. Az emberiség létszámának és igényeinek gyarapodása a véges bioszférában elkerülhetetlenül ehhez vezet. Sokan feltételezik, hogy a jólét mind magasabb fokú biztosítása és a természet változatosságának megőrzése együtt is megvalósítható úgy, hogy az élővilág változatosságát egy-egy korlátozott területen kísérreljük megőrizni (pl. állatkertek, arborétumok, botanikus kertek, nemzeti parkok és más védett területek, génbankok). Az érintett tudományos szakterületek szerint (populáció-genetika, ökológia, sziget-biogeográfia) ezen a módon csak átmeneti megoldást érhetünk el. A bioszféra fenntartható szerveződése sérül az egyes szerveződési szintek szegényedésével. Egy faj tartós fennmaradásához ugyanis többzetes egyedszám szükséges megfelelő genetikai diverzitással, különösen egy gyorsan változó környezetben, máskülönben a beltenyésztéses leromlás, genetikai sodródás az alkalmazkodó képesség gyengülésén keresztül vezet a kipusztuláshoz.

A problémát és megoldását illetően más „leegyszerűsítő” elképzelések is léteznek, így pl. az, amely szerint a jólét megteremtése után lesz majd több lehetőségünk a környezettel is foglalkozni. Ennek alátámasztásául azokra a közgazdasági elemzésekre hivatkoznak, amelyek szerint a gazdasági növekedéssel eleinte a környezetszennyezés is növekszik, majd egy bizonyos szint elérése után csökkenni kezd⁷. Az ezen elmélet igazolására felhozott érvek és példák azonban nem általánosíthatók, mert még a példaként nyilvántartott esetek egy részében is a környezetszennyezés csupán azért csökkent, mert az azt okozó tevékenység „áthelyeződött” valamelyik „toleránsabb” fejlődő országba. Ezzel szemben éppenséggel átfogó megközelítésre, a sokrétű földi rendszer összefüggéseinek, kölcsönhatásainak megértésére, azaz a rendszerben való gondolkodásra van szükség. A bioszféra rendszerében bármely változtatás valamilyen mértékben a többi elemre is hat, azok változása pedig visszahat a bioszférára. A biológiai sokféleség csökkenése pl. jelentős mértékben hat az élelmiszertermelésre vagy akár az éghajlatváltozásra és

⁵Corey Bradshaw és munkatársai, 2010

⁶ezt állítja többek között Martin Sharman, az Európai Bizottság Kutatási Igazgatóságának szakértője is
⁷ezt illusztrálják általában „Kuznets-görbékkel”

viszont. Ki gondolta volna a múlt század közepén, hogy a vegyészek által akkor ártatlannak tartott, a hűtőgépekben és szóró palackokban alkalmazott freongázok a földi bioszféra ózonpajzsának tönkretételével fenyegethetnek. S bár e vegyi anyagok előállításának és használatának fokozatos betiltása megkezdődött az 1980-as évek végén⁸, az ózonpajzs még mindig nem állt helyre. Az összefüggések számításba vétele, a rendszerben való gondolkodás tehát kulcskérdés, de általában véve ennek sem az intézményi, sem az oktatási rendszerben lévő feltételei sincsenek meg.

Az egyes fajok génállományukban a jégkorszak utáni viszonylag stabil klímához alkalmazkodtak. Napjainkban ez a klíma változik, méghozzá a geológiai időskálán mérve igen rövid idő alatt. Az élőlények korábbi evolúciós történetük során többször is szembesültek éghajlatváltozással, amire gyors migrációval és lassabb mikro-evolúciós adaptálódással reagáltak. Az előbbire a lágok iszapjában megőrzött virágpor és spóra maradványok tanulmányozásának tudománya (palinológia), az utóbbira a kísérletes evolúciós ökológia ad számos tankönyvi példát. A jelenleg kibontakozó éghajlatváltozás azonban sokkal súlyosabb helyzet elé állítja a fajok többségét. Egyrészt a migrációt akadályok nehezítik, másrészt a genetikai alkalmazkodást a meggyengült genetikai diverzitás teheti lehetetlenné, s mindkettőt irreálisan rövid idő alatt kellene megvalósítaniuk.

Egy tanulmányban⁹ azt vizsgálták, hogy ahol a migráció nem ütközik akadályokba, ott a vizsgált fajok a melegedés hatására átlagosan milyen távolságra vándoroltak annak érdekében, hogy az átlagos hőmérsékleti feltételek szerint változatlan helyet találjanak. Ennek alapján ahhoz, hogy az éghajlatváltozás nyomán bekövetkező 1 fokos átlagos hőmérséklet-emelkedés miatt „hőmérsékletileg” változatlan helyet találjon, mindegyik fajnak 160 kilométerrel kellene északra, vagy 160 méterrel magasabbra költöznie. Az évszázad végére becsült mértékű éghajlatváltozás hatására ez akár több mint 500 km-t (illetve métert felfelé) jelenthet. Ilyen sebességű migrációra a fajok többsége képtelen. Ebből következik, hogy a vándorlást a táplálékhálózatban összehangolt élőlényközösség együtt nem tudja megvalósítani, ami a hőmérséklet mellett a fajok közötti kölcsönhatásokhoz történő adaptáció szükségességét is igényli. S ha ez még nem lenne elég, ott van az ember által létesített rengeteg akadály. A mezőgazdasági, városi, ipari és közlekedési területek legtöbb faj számára átjárhatatlanok. Mindezek fényében a jövőben jelentős mértékű kipusztulásra számíthatunk.

Az élővilág ilyen mértékű átrendeződése és az éghajlatváltozás az embert és annak gazdaságát is jelentősen érinti. E veszélyek különböző összetevői több évtizede ismertek, a tudományos megfigyelések, eredmények összesítésére 1988-ban létrehozott Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (IPCC) pedig a döntéshozók számára világossá tette e folyamatok fő okait és hatásait. A biológiai sokféleség ügyéhez hasonlóan e témakörben is nemzetközi egyezmény¹⁰, majd a

⁸az 1987-ben elfogadott Montreali Jegyzőkönyv alapján

⁹Wilfried Thuiller, 2007

¹⁰ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezmény, 1992

kötelezettségeket szigorító kiegészítése született meg¹¹, de mindezek ellenére e téren sem sikerült megállítani a veszélyes folyamatokat, napjainkig az emberi tevékenységekből eredő szén-dioxid kibocsátás csaknem 50%-kal növekedett. Az említett testület mind egyértelműbb értékelései mellett a gazdasági élet szereplőinek figyelmét a probléma közgazdasági vetületeit és súlyos következményeit bemutató jelentés váltotta ki¹². Ennek legsommásabb megállapítása szerint az éghajlatváltozás egy kulcsfontosságú külső gazdasági tényező („externalitás”), amelynek számításba vételétől eltekintettek, s emiatt az a piacgazdaság legjelentősebb csőd-jének tekinthető, mind okai, mind világgazdasági következményei miatt. Kedvezőtlenül érintik az édesvíz hozzáférést, élelemtermelést, egészségügyet és a környezetet, s megfelelő ellenintézkedés nélkül e hatások összesített ára évenként a világ GDP-jének legalább 5%-át, de lehet, hogy több mint 20%-át viszi el. Ugyanakkor a jelentés szerint mindezt meg lehetne előzni a fejlett országok GDP-jének kevesebb, mint egy százaléknyi ráfordításával.

Elsődleges teendőnek az érintett üvegházhatású gázok és azok sorában mindenekelőtt a széndioxid kibocsátásának csökkentését tekintik. Ennek légköri koncentrációja az ipari forradalom előttihez képest már 40%-kal magasabb és a tudományos vizsgálatok szerint az utóbbi kétfélmillió évben sohasem volt ilyen magas értékű e koncentráció. Az emberi tevékenységekből eredő kibocsátások globálisan összesített értéke viszont évről-évre tovább növekszik, mert a világ államainak csak egy töredéke fogadta meg a tudósok figyelmeztetését és mutatott készséget e kibocsátások fokozatos mérséklésére. Emiatt sem a 2009. évi koppenhágai csúcstalálkozón, sem azóta nem sikerült elérni a szükséges kötelezettségeket tartalmazó nemzetközi megállapodást; a legutóbbi tárgyalási fordulón (2011, Durban) is csak arról született megegyezés, hogy legkésőbb 2015-ig meg kellene egyezni az újabb, mindenki számára kötelező és legkésőbb 2020-tól végrehajtandó klímavédelmi intézkedésekről.

Pedig az éghajlatváltozás elmaradása vagy megtorpanása a minden érintett tudományág legjobb értőit tömörítő Éghajlatváltozási Kormányközi Testület szerint roppant valószínűtlen. A tudományos értékelések tehát már kellően egyértelműek a sürgős teendőkre vonatkozóan, s a klímaszeptikusok tábora is nagyon megfogyatkozott, mivel a változások hatása már „saját bőrünkön tapasztalható” erősödő ciklonok, katasztrofális árvizek (Pakisztán, Banglades), aszályok (Texas) és szélsőségesen magas hőmérsékletek (Arktikus Kanada) formájában. Magyarországon is mind gyakrabban tapasztalhatunk szélsőséges hőmérsékleti és csapadékos, vagy éppenséggel rendkívül aszályos időszakokat. A felelősség óriási, mivel az éghajlatváltozást előidéző környezet-terhelő tevékenységek, illetve káros hatásai korlátozásának későbbre halasztása visszafordíthatatlan globális katasztrófát eredményezhet, s ráadásul e korlátozás többek között az amúgy is gyorsan fogyó fosszilis energiahordozó-készletek megtakarítását hozná. Sok minden megváltozott a földi környezetben különösen az elmúlt mintegy kétszáz évben az emberi hatások következtében. Kiirtottuk és megváltoztattuk a szárazföldek felszínét beborító

¹¹Kiotói Jegyzőkönyv, 1997

¹²Nicholas Stern és munkatársai, 2006

vegetáció nagy részét, saját céljainkra használjuk a bioszféra szerves anyag termelésének közel felét, radikálisan csökkentjük változatosságát, lehalásztuk a tengerek halállományának tetemes hányadát, elégetjük elraktározott szén, kőolaj és földgáz készleteit, megváltoztatjuk a Föld klímáját és ózonpajzsát, s mindezt mi tesszük, a már hét milliárdos népességű emberiség. A jelzett fenntarthatatlan folyamatok miatt a veszély valóban komoly, de nem a Földet, a földi környezetet, hanem minket érint leginkább, beleértve a jelen és a jövő nemzedékek sorsát. Ha el akarjuk kerülni a jelzett veszélyeket, akkor fel kell adnunk rövidlátó szemléletünket, s az eddigieknél sokkal hatékonyabban kell korlátoznunk a környezetet gyorsan felélő, pusztító magatartásunkat.

A fenntartható fejlődés lényege

Az elmúlt több mint két évtized alatt – számos próbálkozás ellenére – sem sikerült kialakítani az egyetértést a fenntartható fejlődés értelmezéséről, gyakorlati megvalósításának mikéntjéről, sőt még arról sem, hogy mennyire állunk közel vagy távol a fenntarthatóságtól. Igaz ez hazai és nemzetközi vonatkozásban is. A közvélemény előtt legismertebb nemzetközi megközelítést az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottsága tette közzé (1987), amely szerint „Az emberiségnek megvan a képessége arra, hogy a fejlődést harmonikussá tegye, vagyis biztosítani tudja a jelen szükségletek kielégítését anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek lehetőségeit saját szükségleteik kielégítésére”. Ugyanakkor ma már az sem biztos, hogy a jelenlegi hét milliárdnyi ember mostani szükséglete kielégíthető lenne, nemhogy még egyre növekvő, és határtalannak tekinthető igényeik. A népesség létszáma ugyan az egyik legjelentősebb tényező a globális ökológiai terhelésben, de az elmúlt mintegy két évtized mégis azt mutatja, hogy a korábbihoz képest ma már az igények növekedése jelenti a növekedés hajtóerejét, mégpedig közel kétszer nagyobb mértékben, mint maga a népesség növekedése. A lényeg az, hogy ma úgy kell élni, hogy az utánunk jövő nemzedékek is élni tudjanak, s ez mindenekfelett álló szüksége az emberiségnek. Továbbá a fenntarthatóság nem a messze távoli jövőre, hanem már a holnapunkra is vonatkozik, azaz nemcsak unokáink, hanem saját életünkről is szól.

A fenntartható fejlődés megfelelő értelmezéséhez azonban ennél többről van szó. Hiszen a növekvő létszámú emberiség nincs egyedül ezen a bolygón, s saját életfeltételeinek megőrzése érdekében is szükséges megőriznie a Föld élővilágát, azaz társteremtényeit és az általuk működésben tartott életfenntartó folyamatokat. Ezt figyelembe véve a szükségletek csak a környezet eltartó-képességén belül elégíthetők ki, tehát „a fenntartható fejlődés a folytonos szociális jólét elérése, anélkül, hogy az ökológiai eltartó-képességet meghaladó módon növekednénk”¹³. A fenntartható fejlődés szempontjából alapvető kérdés tehát az, hogy átléptük-e már az eltartó-képesség határát. Erről a tényről környezetünk egyértelmű jelzéseket küld, hiszen általában

¹³Herman Daly, 1991

véve, amennyiben az erőforrások gyorsabban pusztulnak, mint megújulnának, akkor biztosra vehetjük, hogy már túl vagyunk a határon. Márpedig több környezeti erőforrás esetében ez a helyzet. Konkrétabban: a termőtalaj gyorsabb pusztulása, mint megújulása, a fajok lényegesen gyorsabb ütemű kihalása, mint keletkezése, a talajvízkészletek lassúbb utánpótlása, mint felhasználása, a fosszilis erőforrások milliószer gyorsabb fogyása, mint megújulása, és még sok tucat jelenség, mind arra utal, hogy már régen meghaladtunk minden elképzelhető határt.

De még ennél is többről van szó. A környezet eltartó-képességén túlmenően a tűrőképességét (rugalmasságát) is számításba kell venni. Hiszen ha a környezeti rendszert olyan behatásoknak teszik ki, amelyek következtében az szerkezeti változásokat szenved, akkor az eltartó-képessége is változni fog. Márpedig az erőforrások kiaknázása, a természetes élőhelyek átalakítása, a környezet terhelése szennyezőanyagokkal strukturális változásokat eredményez, amelyek együtt járnak funkcionális változásokkal is. Mindezen már folyamatban lévő kritikus változások ellenére a társadalmak sem helyben, sem globálisan nem érzékelik az említett globális határ meghaladását, vagy legalábbis az érintett társadalmak nem érzékelik azt, hogy saját maguk már messze túllépték az őket megillető határt (legyen szó akár az erőforrások összességében vett túlzott használatáról, akár a környezet-szennyezésről). A fogyó erőforrásaikat ugyanis egy ideig kiváltják más még kevésbé használtakkal, illetve a máshol található erőforrásokat használják el más társadalmak előtt.

A fenntartható fejlődés – illetve a helyes értelemben vett fenntarthatóság – megfelelőséget jelent, vagyis olyan társadalomra vonatkozatható, amely képes megőrizni környezetének erőforrásait a jövő számára, azaz megfelel e követelménynek. Ebben az értelemben a fenntarthatóság kulturális értelmet nyer, a fenntarthatóság a társadalom harmonikus viszonyrendszerét, kultúráját igényli környezetéhez: a fenntartható fejlődés tehát egy olyan viszonyrendszer ember és környezete között, amely a jövőnek is elegendő forrásokat hagy.

A fenntartható fejlődés megértésnek legnagyobb akadályát a fogalom megjelenése óta a rendszerszemlélet hiánya jelentette. A világ összes folyamata, problémája egy rendszerben létezik, és éppen ezért hibásak azok a probléma-megoldási megközelítések, amelyek rendszerben létező problémákat egyenként, például ágazati megközelítésben kívánnak kezelni. A megszokott problémakezelési gyakorlat ugyanis az, hogy egy új jelenség, probléma felismerése esetén, arra valamilyen külön szabály-, intézmény- és finanszírozási rendszert hoznak létre. Csakhogy ezek az elkülönülő eszközrendszerek összességében átjárhatatlanok, sokszor egymásnak elmentendő megoldásokat fogalmaznak meg, például úgy, hogy miközben megkísérelik az adott probléma kezelését, egyúttal vagy felerősítenek egy másikat, vagy egy újabb problémát eredményeznek. A rendszerszemlélet tehát nélkülözhetetlen, így egyfelől társadalmi-gazdasági ágazatokon átívelő, a kölcsönhatásokat számításba vevő megoldásokra van szükség, másfelől

nem lehet külön-külön értelmezni a fenntartható fejlődés vonatkozásában a társadalmat, a gazdaságot és a környezetet.

Ez utóbbinak az lett a következménye, hogy a legnagyobb jelentőséget a gazdasági növekedés kapta, a környezeti szempont – a növekedés környezeti korlátja – pedig rendre háttérbe szorult. Nem lehet úgy növekedni, hogy összességében csökkenjenek a környezet terhei, és a gazdasági növekedés eredményei igazságosan terülnék szét a társadalomban és társadalmak között. Ezzel szemben alakult ki korábban és erősödött meg mostanra az az elképzelés, hogy a növekvő gazdaságból és fogyasztásból származó környezeti terhek eltüntethetők a növekedés módjának, minőségének megváltoztatásával, pl. az erőforrás-hatékonyság javításával. Valójában az emberiség összességében a környezet eltartó- és tűrő-képességének közelébe ért, bizonyos összetevői, jellemzői esetében már átlépte a határt, s erről már jó ideje a „közös” környezetünk fenyegető vészjelzéseket ad.

E helyzetből a kiutat több közgazdász a különböző tőkeformák, tőkejavak – az ember által létrehozott tőke (utak, gyárak stb.), a humán tőke (tudás) és a természeti tőke (természeti erőforrások, az élet fenntartásához szükséges természeti folyamatok) – egymással való korlátlan helyettesítésének lehetőségében vélte megtalálni¹⁴. Az úgynevezett gyenge fenntarthatóság akkor állna fenn, ha a társadalom rendelkezésére álló tőke-javak értéke időben nem csökkenne. Ezzel szemben a szigorú fenntarthatóság képviselői szerint a természeti tőke nem helyettesíthető más tőke-javakkal, s a természeti tőke értéke időben nem csökkenhet (H. Daly és R. Costanza fenntarthatósági kritériuma), tehát a fenntarthatóság feltétele a csak az eltartó-képesség határán belül maradó növekedés. Ez utóbbit egyértelműen alátámasztja az a tény, hogy a termelési tényezők – tőke-javak – között nem lehet tökéletes helyettesíthetőség, mert a természeti erőforrások nem állnak rendelkezésre korlátlanul. El kellene végre jutni addig a felismerésig, hogy nincs mód további növekedésre, ha egyszer már átléptük a környezet eltartó-képességét.

A fenntartható fejlődés igazodási pontjai tehát a következők:

- A fenntarthatóság kulcsa a környezet eltartó-képesség szerinti használata, mert csak így juthat erőforrás a jövő nemzedékeknek. Ezért a fenntarthatóság a helyes mérték megtalálását és betartását jelenti: „addig nyújtózkodj, amíg a takaród ér!”
- A fenntarthatatlansággal kapcsolatos problémák csillapítása csak kevésbé technikai jellegű feladat, inkább az ember és környezetének viszonyrendszerét kell átértékelni, új kultúrát – etikát, szemléletet, megközelítéseket, értékeket – kell létrehozunk. A fenntarthatóság a mérték-tartó társadalom kultúrája, amelynek értelmében a társadalom olyan viszonyrendszert alakít ki a környezetével, hogy azt a megújulás mértékén használja.
- A fenntarthatóság alapértékei a társadalmi igazságosság, a rendszerszemlélet, és a környezet jó minősége.

¹⁴David Pearce, Giles Atkinson neoklasszikus közgazdasági elmélete

- A fenntartható társadalom érték-, és nem érdekkövető társadalom, a társadalmi szintű jóléti értékeket előrébb valónak tartja, mint az egyéni vagy csoport érdekek kielégítését. Ebben az értelemben a fenntarthatóság felé vezető út mentén az emberi jellem fejlődése – akár egyéni, akár általában az emberiség vonatkozásában tekintjük – az egyén önzésétől, az együttműködésen át, a globális felelősségvállalásig terjed.
- A fenntartható társadalom értékalapú gondolkodása és cselekvése az együttműködés, együttérzés, bizalom, szeretet, megértés, kölcsönös nagylelkűség erkölcsére épít az önzés helyett. Közösen keresi a boldogulást, mert belátja, hogy az egyén boldogulása, boldogsága nem teljesezhet ki mások boldogulása nélkül. Belátja, hogy biztonsága nem valósulhat meg, ha a közösséget a félelem uralja a bizalom helyett, és állandóan nőnek a társadalmi különbségek.
- Semmi sem lehet fenntartható, fennmaradó a környezet örök változásai miatt. A fenntarthatóság kifejezés ezért nem az időre, hanem a fejlődés módjára vonatkozik. A fennmaradás ideje a fejlődés módja által befolyásolható.
- Nincs lehetőség további növekedésre, ha egyszer átléptük a környezet eltartó-, és tűrőképességének határát. A fenntarthatóság érdekében először a hátrányainkat kell ledolgozni – azaz vissza kell térni az említett határon belülré –, csak utána lehet szó további növekedésről.
- A fenntartható fejlődés integrálja a környezet és fejlődés minden kérdését, ezért nem ismer elsőbbségeket. Így a gazdaság sem válhat a társadalmi tevékenység elsődleges céljává.
- A valódi paradigmaváltás a fogyasztás állandó növekedésén alapuló gazdasági növekedés elsőbbségének elvetése, annak a felismerése, hogy a társadalom jól-léte a közös cél, amelyhez a gazdaság az eszköz, a környezet pedig feltétel.
- A fejlődés nem egyenlő a fejlesztéssel, a fejlődéshez a megőrzés és fejlesztés kiegyensúlyozottságára van szükség.
- Amennyiben a fejlődés és környezet kérdései összefüggnek, úgy a környezeti problémák megelőzése a fejlődés menetének, módjának helyes megválasztásában rejlik. Ezért a fenntartható fejlődés nem szinonimája a környezetvédelemnek.

A fenntartható fejlődéssel foglalkozó nemzetközi együttműködés

1992-ben rendezték meg az ENSZ égisze alatt a Környezet és Fejlődés Konferenciát Rio de Janeiroban, amelyen elfogadták a „Feladatok a XXI. századra” elnevezésű nemzetközi programot, a fenntartható fejlődéssel foglalkozó nemzetközi együttműködés alapelveit a „Riói Nyilatkozat” keretében, a földi biológiai sokféleség és az éghajlat védelmét célzó egyezményt, a tartamos erdőgazdálkodás alapelveit. A konferencia magasszintű szakasza – a „Föld Csúcs” – tekinthető a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos globális együttműködési folyamat kezdetének, de ennek

lényeges előzménye volt többek között az 1972. évi ENSZ Konferencia az Emberi Környezetről. 1992-ben határoztak arról, hogy létrehozzák az ENSZ Fenntartható Fejlődés Bizottságát, melynek fő feladata lett az elfogadott dokumentumokban foglalt kötelezettségek, illetve teendők végrehajtásának rendszeres értékelése. Az elmúlt két évtizedben számos nemzetközi fórumot tartottak a fenntartható fejlődés megvalósításának elősegítésére, illetve egy-egy konkrétabb témakörben (nemzetközi fejlesztési együttműködés, élelmezés-ügy és az éhínség leküzdése, emberi jogok, világkereskedelmi rendszer stb.). Ezek sorában kiemelkedő jelentőségű volt az átfogó értékelésnek és felülvizsgálatnak szentelt 1997. évi rendkívüli ENSZ-közgyűlési ülészak és a 2002. évi johannesburgi Fenntartható Fejlődési Világkonferencia.

Ez utóbbi eseményen elfogadták a johannesburgi „Végrehajtási Tervet”, amely a korábbi világkonferenciák során meghatározott célok elérése érdekében fogalmazta meg a további teendőket, illetve részben pontosította és kibővítette e célokat. 2012 júniusában kerül sor a következő ENSZ-eseményre – az ENSZ Fenntartható Fejlődési Konferenciára –, melynek fő célja az elmúlt 20 év folyamatainak értékelése és a következő két kiemelt témakör megvitatása: a zöld gazdaság a szegénység elleni küzdelemhez és a fenntartható fejlődéshez kapcsolódóan, valamint a fenntartható fejlődés nemzetközi intézményrendszere (azaz az ezzel kapcsolatos feladatok nemzetközi koordinálása).

A 2012. évi újabb világkonferenciára vonatkozó kezdeményezésnek világos indokai voltak: a kialakult élelmezési, energia és pénzügyi válságra is tekintettel újra világossá kellene tenni, hogy a fenntartható fejlődés iránya jelenti a kilábalás megfelelő keretét; a korábban elfogadott egyes célok határideje lejár és kétséges a végrehajtásuk; foglalkozni kell újabb kihívásokkal; a kialakult nemzetközi „fenntarthatósági” intézményrendszer nem tudja hatékonyan koordinálni, elősegíteni a problémák megoldását. A problémák áttekintésével és a teendők meghatározásával foglalkozó újabb nemzetközi találkozó szükségességét illetően azonban nagyon eltérő vélemények alakultak ki.

Mindennek az lett a következménye, hogy alapvetően rossz kompromisszumok születtek a 2012 júniusára tervezett ENSZ Fenntartható Fejlődési Konferencia témaköreire vonatkozóan. Az 1992. évi riói és a 2002. évi „Rió+10” konferenciához képest már szó sincs a fenntarthatatlan folyamatok és a korábbi vállalások végrehajtásának átfogó értékeléséről. Van ugyan szándék a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos általános politikai elkötelezettség megerősítésére, de ténylegesen csak két konkrét probléma megvitatására szűkült a napirend, (a) arra, hogy a „zöld gazdaság” miként járulhatna hozzá a fenntartható fejlődéshez és a szegénység leküzdéséhez, valamint (b) arra, hogy a fenntartható fejlődés feladatainak nemzetközi koordinációjával foglalkozó intézményrendszert miképpen lehetne jobbá tenni. A fenntartható fejlődés ügyét azonban nem lehet – bármennyire is „zöld” – a gazdaságra szűkítetten vizsgálni.

A korábbi „fenntarthatósági” világkonferenciák legalább kísérletet tettek a rendszerszemléletű értékelésre, s foglalkoztak a legalábbis elnevezésükben a fenntartható fejlődési céloktól, programtól különböző – de azokkal mégis szorosan összefüggő – problémakörökkel, együttműködési folyamatokkal, valamint a fenntartható fejlődés számos konkrét témakörével. Az előbbieket sorában pl. utaltak a fenntartható fejlődési koncepcióval való összhang szükségességére a szociális fejlődési program, a nemzetközi fejlesztési együttműködés, a kevésbé fejlett országokra vonatkozó donorpolitika, a nemzetközi kereskedelem, a jó kormányzás általános normái esetében. A fenntartható fejlődés számos konkrét témaköre kapcsán pedig mind az 1992-ben, mind a 2002-ben elfogadott dokumentum tételesen végigvette pl. a természeti erőforrásokkal, a fenntartható fogyasztásra és termelésre való áttéréssel kapcsolatos problémákat és teendőket, bár számos esetben nem sikerült megegyezni a valóban megfelelő konkrét célokról és eszközökről. A közeljövőben esedékes ENSZ-találkozó esetében – legalábbis az eddigi előkészületek alapján – egyáltalán nem látszik az a szándék, hogy valóban szó legyen a párhuzamosan futó témérdek nemzetközi program közötti nagyobb összhangról.

A tartalmi kérdések mellett a fenntarthatósági elvek és célkitűzések érvényesítéséhez megfelelő intézményi keretekre lenne szükség, amely biztosítja a nemzetközi programok, szervezetek közötti koordinációt, a végrehajtás számonkérését, elősegíti a kormányközi és a nem-kormányzati szervezetek együttműködését. A fenntartható fejlődés nemzetközi „kormányzására” is különféle elképzelések születtek az elmúlt évtizedekben, de ami ezekből megvalósult, az nem bizonyult kellően hatékonynak. E téren a helyzet képtelenségét leginkább talán az mutatja, hogy szó sincs a fenntartható fejlődés követelményeinek intézményi, koordinációs szintű elsődlegességéről, hanem ennél jóval nagyobb politikai figyelmet kap a „nemzetközi gazdasági kormányzás” megerősítésének szükségessége. A fenntartható fejlődés ügyeinek nem kellően hatékony koordinációja és általában véve ennek háttérbe szorítása miatt is vették fel a 2012. évi világtalálkozó napirendjére külön témaként a fenntartható fejlődés nemzetközi kormányzásának ügyét. Az eddigi előkészületek során azonban újra kitűnt, hogy egyetértés csak a tágran értelmezett meglévő intézményi rendszer megerősítésének szükségességében van. A gyökeresebb intézményi reform, a fenntartható fejlődés követelményeinek tényleges integrálása és ezen az alapon a sokféle szervezet és program összhangjának biztosítása ismét elérhetetlennek látszik.

Egyetlen újszerű javaslat mellett kezd csak formálódni az egyetértés: ennek értelmében a fenntartható fejlődés közös céljainak kidolgozásáról dönthetne a konferencia és akkor talán – a 2015-ben „lejáró” – nemzetközi fejlesztési célok megújításakor legalább a fejlődő (mindenekelőtt a legkevésbé fejlett) országokban a szegénység leküzdésére irányuló újabb célok összhangban lennének a fenntartható fejlődést elősegítő legfontosabb célokkal.

A 2012. évi ENSZ-konferencia fő témaköre a zöld gazdaság: célja és eszközrendszere a fenntarthatóság követelményeinek tükrében

A fenntartható fejlődés egyik alaptételének szokták tekinteni, hogy a gazdaság, társadalom és környezet egyenrangú pillérei a fenntarthatóságnak. A valóságban azonban szó sincs három egyenlően érvényre jutó szemponttól, hiszen a gazdasági növekedés elsőbbsége ma nyilvánvaló a döntéshozásban. A gyakorlaton túl az elmélet is hibás, hiszen a három pillér szerepe más és más. A gazdaságot a társadalom működteti a természet erőforrásaiból, és a társadalom addig kap csak erőforrásokat a természettől, amíg úgy működteti a gazdaságot, hogy a környezet képes legyen megújítani önmagát. A gazdaság nem elválasztható tehát a társadalomtól, hiszen a társadalom tagjai szabják meg a működési szabályokat, sőt maguk is működtetik, mint munkaeerők. A gazdaság és a társadalom azonban a környezetről sem leválasztható, hiszen a társadalom léte, a gazdaság működési területe a természetes környezet. Vagyis a társadalom és a gazdaság közvetlenül átalakítja, közvetve átjárja a természetes környezet egészét. A gazdaság tehát eszköze a társadalom javakkal való ellátásának, a környezet pedig feltétele a gazdaság működésének, és a társadalom növekedési-terjeszkedési lehetőségeinek. A társadalom eddig nem vette figyelembe a környezet szabta határokat, és olyan utasításokat adott a gazdaságnak, hogy azt a korlátokon túli növekedésre ösztönözte a mértéktartás helyett. Persze nem a társadalom egésze utasítja a gazdaságot a mértéktelenségre, hanem a mindenkori politika, amely elsősorban az erős – éppenséggel a gazdasági növekedéshez kötődő – érdekvényesítő csoportok érdekeit képviseli. A fenntarthatóság szempontjából a gazdasággal kapcsolatos legfontosabb kérdés, hogy miért van egyetértés a társadalmi szereplők között a gazdasági növekedés elsőbbségében. Mivel a gazdasági növekedés nem jár együtt sem a környezeti, sem a szegénységi problémák felszámolásával, sőt e problémák jelentős részének súlyosabbá válását idézi elő, ezért szinte érthetetlen, hogy a társadalom egésze elfogadja a növekedést „orvosságnak”.

A gazdasági növekedés mókuskerekéből két okból nem lehet kiszállni, az egyik az eladósodás, a másik a tőkefelhalmozás. Az eladósodott, elszegényedett rétegeknek, sőt nemzetállamoknak, kormányoknak az eladósodásra két recept adódik: a megszorítás és/vagy a növekedés. Ha csak a megszorítást, vagy mindkettőt egyszerre alkalmazza, akkor kevés esélye van, hogy a fogyasztás visszafogása mellett olyan mértékű növekedésre tegyen szert, amiből az adósságok megadhatók. A megszorítások nélküli növekedést viszont a növekedés pénzügyi forrásainak hiánya, és a hitelezők követeléseinek kényszerű kiegyenlítése teszi lehetetlenné.

Az eladósodott állam tehát még akkor is kénytelen a gazdasági növekedés receptjét választani, ha netalán elkötelezett lenne a fenntarthatóság gondolata mellett. A nem eladósodott kevés számú állam pedig azért pártolja a növekedést, mert a növekedésből származó tőkefelhalmozásnak helyet kell találnia a világgazdaságban. A tőketulajdonosok erős érdekérvényesítő szerepe akkor sem hagyná érvényesülni az egyes államok fenntarthatóságra való törekvését, ha netalán lenne valahol ilyen szándék. A tőketulajdonos csak tőkájének befektetésével képes felhalmozását megőrizni, vagy gyarapítani. Az eladósodásnak és a tőkefelhalmozásnak pedig az oka a kamatos kamattal történő hitelezés, a pénzügyvilág kialakított szabályrendszere. A kamat átrétegezi a társadalomban a munkával szerzett jövedelmeket a pénztőkét felhalmozók oldalára, a hitelezés szabályai pedig kódolják az eladósodást. Ez pedig megalapozza, megerősíti a társadalmi különbségeket – közvetlenül a jövedelmi, közvetve az ebből fakadó társadalmi különbségeket –, valamint a növekedési kényszeren keresztül a környezet túlzott használatát.

Önmagában véve nem a gazdaság a fenntarthatatlanság okozója, hanem azok a szabályozási és működési mechanizmusok, amelyek a makrogazdaságot alakítják, és amelyek végső forrása maga a társadalom. Igaz ez akkor is, ha a társadalmat a szocializáció akadályozza meg abban, hogy felismerje azt a torzót, amiben a mindennapjait éli, és amelytől egyre több ember szenved a világon. Márpedig mind inkább megszokott tényné vált, hogy az emberiség a helytelen mérték szerint éli az életét, ám ez a felismerés inkább a közönybe torkollott, mint abba az elhatározásba, hogy meg kellene változtatni a társadalmi és környezeti romlást okozó mechanizmusokat, és magát a makrogazdasági modellt. Az alapvető szerkezeti változások helyett olyan elképezések, pótcselekvések alakulnak ki, mint a környezeti és társadalmi szempontok integrációja a fejlesztési döntésekbe. Ám a fenntarthatósági szempontokat a döntéshozás a politikai megfontolása helyett puha eszközökkel, környezeti vizsgálatokkal vagy esélyegyenlőségi elvárásokkal igyekszik teljesíteni. A fejlesztési forrásokért folytatott versengésben azonban ezek az eszközök csak formálisan működnek, hiszen a valóságban senki sem kíván megakadályozni egy növekedésre irányuló fejlesztést adminisztratív eszközökkel.

A környezeti és társadalmi szempontok figyelembevételének nemcsak a nemzeti szintű döntésekben, szakpolitikákban, stratégiai tervekben, hanem a vállalatok, sőt az egyének szintjén is meg kellene jelennie. A vállalatok esetében a vállalati társadalmi felelősségvállalás, vagy a környezetirányítási rendszerek önkéntes alkalmazása elégítené ki a fenti igényt. Az intézményekre és a lakosságra pedig a fenntartható fogyasztás feladatai hárulnának, vagyis tudatos fogyasztói döntéseket kellene hozniuk a beszerzésekkor (zöld beszerzés, zöld közbeszerzés) illetve a lakosságnak a vásárláskor. Ugyan találkozhatunk tisztességes törekvésekkel a vállalatok, és fogyasztók szintjén, de ezek összességében igen gyenge gátját jelentik annak az áradásnak, amely a bajt jelenti. Pedig sokan még ma is e fenntartható termelési és fogyasztási törekvést tekintik a gazdaságot megreguláló egyik alapvető eszköznek.

A fenntartható termelést és fogyasztást a fejlett államok, így az Európai Közösség tagállamai is igyekeznek különböző politikákkal előmozdítani. Ez utóbbit célozza az EU 2008-ban elfogadott Fenntartható Fogyasztás és Termelés Akcióterve, amelynek középpontjában a termékek energia- és környezeti teljesítményét javító intézkedések állnak. A fenntartható termelési, fogyasztási minták elterjedésének eredményességét a gazdasági növekedés és környezeti terhelés szétválása mutathatja meg. Ez koncepcióban többet jelent, mint az „öko-hatékonyság”, hiszen a gazdasági jót szeretnék elválasztani a környezeti rossztól, azaz a gazdasági növekedéstől az erőforrás-felhasználás növekedésének és a környezetre gyakorolt káros hatások erősödésének szétválasztását¹⁵. Mindezzel együtt különbséget kell tenni a szétválás és az erőforrás-felhasználás abszolút mértékű csökkenése között. Ez utóbbi csak akkor fog bekövetkezni, ha az erőforrás-hatékonyság növekedési rátája meghaladja a GDP növekedésének a rátáját. Csak így lenne elérhető, hogy a fenntartható termelés és fogyasztás valóban egy olyan gazdasági szerkezettel valósuljon meg, amely a megújulás mértékén használja környezeti erőforrásait.

A különböző nemzetközi, EU-szintű és nemzeti programok által elért hatékonyságnövekedés ellenére a jelenlegi adatok azt igazolják, hogy valójában növekszik az erőforrás-felhasználás, nem került tehát sor a környezeti terhek abszolút mértékű csökkenésére. Ennek egyik oka az, hogy a hatékonyság-növekedésből származó megtakarítások újabb befektetések forrásai lesznek, ezért a növekedésből származó erőforrás-felhasználási igény és a nyomában létrejövő környezeti terhelés felülmúlja a hatékonyságnövekedésből származó megtakarításokat („Jevons paradoxon”).

Miközben sorra követik egymást a meg nem valósult koncepciók, azokat átsomagolva, új címkével ellátva egészben vagy részben újra megtaláljuk. A döntéshozók ma egy környezeti szempontból megfelelőbbnek látszó „zöld gazdasággal” kívánják előteremtetni azokat a javakat, amelyekkel majd a társadalmi problémák orvosolhatók. E vélekedés szerint a zöld gazdaság a takarékos és hatékony erőforrás-használattal, illetve a megújuló erőforrások felhasználásával nemcsak a környezeti problémákat mérsékli, hanem a foglalkoztatás növelése számára is új, zöld munkahelyeket teremt. Az ENSZ Környezeti Programjának tanulmánya szerint¹⁶ a zöld gazdaság olyan gazdaság, amely javítja az emberek jólétét, miközben jelentősen csökkenti a környezeti kockázatokat, továbbá figyelembe veszi a környezet adta szűkösségeket. Egyszerűbben a zöld gazdaság egy alacsony karbontartalmú, erőforrás-hatékony és szociálisan érzékeny gazdaság. A legtöbb kormány felfogásában a zöld gazdaság viszont egy addicionális gazdaság, amely többnyire az alternatív energiagazdálkodásra korlátozódik, zöld munkahelyeket teremt, és növeli a versenyképességet. Az addicionális jelleg azt jelenti, hogy a növekedés érdekében új, környezetbarátnak mondható megújuló energiahordozók kerülnek hozzáadásra a meglévőkhöz, ahelyett, hogy a megújuló kapacitások helyettesítenék a meglévő környezetterhelő megoldásokat. Ameddig a jobb, innovatívabb, „zöldebb” technika csak hozzájárul az abszolút erőforrás-felhasználás növekedéséhez, addig az így kibővített szerkezet nyilván nem tekinthető fenntarthatónak.

¹⁵A szétválasztás elképzelését a már korábban hivatkozott Kuznets elmélet alapozta meg.

¹⁶Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication, UNEP, 2011

Fenntarthatónak tehát az a gazdaság nevezhető, amely összességében nem haladja meg a környezet eltartó-, és tűrő-képességét, és amely szociálisan érzékeny, egyformán teríti szét a gazdaság hasznait és terheit a társadalomban. A fenntarthatóságot szolgáló gazdaságnak nem elegendő a belső hibáit orvosolni, hanem annak szabályozó intézményrendszerét kell átalakítani, vagyis a makrogazdaság egészét új keretek közé kell helyezni. Az új kereteknek érintenie kell a pénz intézményrendszerét, amely a kamatos magánpénz helyett a negatív kamatozású, forgásbiztosított közösségi pénzre, a szükségletek kielégítésére irányuló kamatmentes hitelezésre épül. A hitelezésnek a környezetet alapjaiban károsító technikák és technológiák, valamint infrastruktúrák leváltására, a jobb környezeti teljesítményre kell irányulnia. Ez a makrogazdasági szerkezet automatikusan válaszol a szegénység, és az ehhez kötődő más megkülönböztetésekre, mert megszünteti azokat a mechanizmusokat, amelyek a szegénységet újratermelik. Az új modellben nem a pénz allokációja, hanem a természeti erőforrásokhoz való igazságos hozzáférés válik az erőforrások hasznaiból való részesedés alapjává.

A gazdaságnak a természeti értékek fenntartó használata érdekében a következő elvárásoknak kell eleget tennie:

- Az alkalmazkodott kultúrák megőrzése, amelyek harmonikus viszonyt teremtettek az ember és környezet között
- A fejlesztéseknek előnybe kell részesítenie a helyi erőforrások hasznosítását.
- A környezeti rendszereket azok átalakítása helyett, adottságaiknak megfelelően kell hasznosítani oly módon, hogy az ne változtassa meg a környezet ökológiai jellemzőit.
- A fejlesztésnek egyszerre kell kielégíteni a természetes rendszerek stabilitásának és sokféleségének igényét. A rendszerek sokfunkciós használata egyaránt növeli gazdaságunk stabilitását, a sokféle haszonvétel lehetőségén keresztül a helyi társadalom fejlődését, s lehetővé teszi a természetes sokféleség fenntartását is.
- Az ember és környezet harmóniáját a gazdaság akkor tudja biztosítani, ha a különböző termelési, fogyasztói mintázatokat összekapcsolja a környezeti folyamatokkal. A természeti rendszerek körfolyamataihoz hasonlóan, ahhoz illeszkedvén, olyan kapcsolódó folyamatokat kell kialakítani, amelyek minimalizálják a hulladékok keletkezését.
- A fogyasztói és termelői mintázatokat egy rendszerben kell kezelni. A termelői és fogyasztói mintázatok átalakításának iránya az anyag- és energia-intenzív termékek és szolgáltatások körétől az anyag- és energia-szegényen keresztül, a tudás és kultúra termelésének, fogyasztásának irányába mutat.
- Minimalizálni kell a termelés külső költségeit. A termelési és fogyasztási folyamatok olyan külső költségekkel járnak, amelyet a társadalom egésze fizet meg. Ilyenek az egészségünkben, vagy környezetünkben keletkező károk.

A kívánatos fogyasztói magatartás alapelvei:

- Helyi identitás, a helyi termék választása megerősíti a helyi piacot, a helyi erőforrás használatát, s elkerüli a fölösleges mobilitást.
- A fogyasztónak a tájékoztatás, szemléletformálás révén rendelkeznie kell azokkal az ismeretekkel, amely képessé teszi arra, hogy az általa választott termék teljes életútját képes legyen megfontolni.
- A sokféle választása csökkenti az egy-egy erőforrásra való túlzott hatást.
- A természetesre való igény segít elkerülni a toxicitást, növeli az esélyt az egészségesre, egyszerűbbé teszi a hulladékproblémát, kevésbé zavarja a természetben működő folyamatokat.
- Együttműködés a termelők és fogyasztók között: a fogyasztóknak vissza kell szerezniük azt a piaci szerepüket, hogy képesek igényességükkel befolyásolni a termelőket. A termelői-fogyasztói körök kialakulása lehetővé teszi a termelők közvetlen befolyásolását, egyben ellenőrzését.
- A minőség választása a mennyiség előtt, a tartósság figyelembe vétele: a minőség választása segít elkerülni a fölösleges anyag és energiafogyasztást, kizárhatja az olcsó, egyszer használatos termékeket. A tartósság fontos jelzést ad a minőségéről.
- A tájékozódás és tájékoztatás igénye: a tájékozódás igénye, a tájékoztatás kikényszerítése fontos része a fogyasztói tudatosságnak, s a megfelelő választásnak.
- Ökoszociális megfontolások a választásnál: a termékek kiválasztásánál a környezeti és társadalmi szempontokat együttesen kell megfontolni. A helyi termelőt választva összeköthető a szociális és környezeti szempont.
- Az egészséges választása: az egészséges választása a legtöbbször egybeesik a környezet-kímélő választásával is.
- A szükségleteknek megfelelő fogyasztás: a túlzott, szükségtelen fogyasztás elkerülésének legjobb módja, ha a fogyasztó a tényleges szükségleteit elégíti ki, s gátat tud vetni a fogyasztásra ösztönző igények felkeltésének.

A fenntartható fejlődést segítő nemzetközi és nemzeti intézményrendszerek

Az elmúlt évtizedekben – a különféle kezdeményezések és egyeztetések ellenére – nem sikerült olyan nemzetközi intézményrendszert kialakítani, amely lényegében és összességében biztosította volna a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos feladatok hatékony gondozását, koordinálását. A célok voltak túl ambiciózusak, vagy a megvalósításuk történik sokkal lassabban, nehezebben, mint ahogyan szükséges és lehetséges lenne? Az mindenesetre tény, hogy az 1992-ben megfogalmazott nemzetközi programban (Feladatok a XXI. századra) alig szerepel olyan teendő, amelyről elmondhatnánk, hogy megfelelőképpen végrehajtottuk. Az utóbbi években

készült jelentések alapján egyes globális problémák (pl. a biológiai sokféleség csökkenése, éghajlatváltozás, édesvíz készletek szűkössége a világ számos térségében, környezeti kockázatok) még tovább súlyosbodtak. Hogyan értelmezhető mindez az intézményrendszer oldaláról?

Az említett nemzetközi program a végrehajtás intézményrendszerére vonatkozóan is határozott elveket és célokat fogalmazott meg, így pl.: gondolkodj globálisan – cselekedj lokálisan; a környezet és fejlődés integrációja a döntéshozatalba; az erőforrások integrált kezelése; partnerség; átláthatóság; kiszámíthatóság; elővigyázatosság; nemzeti mechanizmusok; nemzetközi együttműködés a kapacitás kiépítésében; nemzetközi intézményes megoldások. Mindezek figyelembevételével sürgették az említett integráció érvényesítését mind nemzetközi szinten (pl. az ENSZ szakosított szervezeteinél), mind nemzeti szinten, s egy koordinációs testületet – az ENSZ Fenntartható Fejlődés Bizottságának – létrehozását. Ez részben újszerűnek, de kevésnek bizonyult. Ha ennek elméleti hátterét vesszük, akkor arra kell tekintettel lenni, hogy a történetileg kialakult intézményi struktúrák sajátosságai nagymértékben meghatározzák a jövőre vonatkozó döntéseket is¹⁷. A jelenlegi társadalmak fenntartható pályára állása viszont az intézményrendszer szempontjából is más, a korábbinál átfogóbb megközelítést tennének szükségessé, ez azonban eddig csak részlegesen sikerült. Legutóbbi történelmünket a társadalmi-gazdasági munkamegosztás egyre magasabb foka, a specializációban rejlő előnyök kiaknázása jellemezte. A „részek” bővületében élve azonban elveszett, de legalábbis nem olyan mértékben fejlődött az „egész” átlátása, az összefüggések megértése. Jelenkori problémáink nagy része erre vezethető vissza. A fenntarthatóság lényege viszont a rendszerszemlélet, valamint a környezeti, társadalmi, és gazdasági szempontok összehangolása. Ezért alapvető kérdés, hogy milyen mértékben és formában kell a fenntarthatóság érdekében önálló intézményi, szervezeti rendszereket létrehozni (mintegy a fenntarthatóság eszméjének elterjesztése, az előrehaladás katalizálása érdekében), illetve hogyan lehet biztosítani, hogy ezen eszmék minden más intézményrendszer célrendszerében, működésében is megfelelőképpen érvényesüljenek. A fenntarthatóság valójában egyfajta „kultúra” – azaz egy társadalom azon ismereteinek, viselkedési mintáinak és normáinak összessége, amelyek lehetővé teszik az adott közösség fennmaradását – tehát ekként is kell kezelni.

Az intézményrendszer fogalma jelentheti¹⁸: elvárások, illetve szabályok sajátos rendszerét; a viselkedés megfigyelhető szabályszerűségét; a kölcsönhatások rendszerességét; beállítottságok, értelmezési hajlandóságok valószínűségét; valamilyen csoportot vagy szervezetet; s végül a társadalom valamely szféráját vagy alrendszerét. Az intézményrendszer tehát sokkal tágabb, sokrétűbb fogalom, mint pl. valamely szervezetek együttese. A fenntarthatóság „intézményei” közé tartozik ebből következően a fenntarthatóság elősegítését szolgáló értékrendszer, az etikai megközelítés, a politika- és stratégiaalkotás, a jogi és gazdasági szabályozórendszer stb., valamint a megvalósításhoz szükséges szervezetrendszer. Ezek alakulása globális, EU, makro-regionális,

¹⁷Douglas C. North szerint „A jelent és a jövőt a társadalom intézményeinek folyamatossága kapcsolja össze a múlttal: a jelenbeli és a jövőbeli döntéseket befolyásolják a múltbeli döntések.” (Intézmények, intézményi változás és gazdasági teljesítmény, Helikon Kiadó, 2010)

¹⁸Farkas Zoltán, 2007: Az intézmény fogalma, fedezete és formalitása. Miskolci Jogi Szemle, 2. évf., 2. szám

nemzeti szinten nagyon változatos képet mutat, de a stratégiák, szabályozók kialakítása többnyire a fennálló ágazati, szakterületi beosztás szerint tagolt, s ennek megfelelően tagolt az egymással is gyakran versengő intézményi struktúra, amit az egyes szinteken viszonylag „puha” hatáskörű egyeztető, integráló szerepű fórumokkal, intézményekkel egészítenek ki. Lényegében ez utóbbi lett globális szinten az 1992. évi ENSZ-konferencia után létrehozott ENSZ Fenntartható Fejlődési Bizottság, ezt testesítette meg az EU fenntartható fejlődéssel foglalkozó stratégiájának megújításakor működő ad hoc tanácsi munkacsoport (a tervezést koordináló elnök „barátai”). Itthon pedig részben e szerep betöltésére működik 2008 óta a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács, korábban pedig az 1992 után megalakított tárcaközi bizottság (Fenntartható Fejlődés Bizottság).

A környezeti, társadalmi és gazdasági kérdések összekapcsolásában, a világ égető problémáira közös érdekű megoldások keresésében a nemzetközi együttműködés, valamint annak intézményesülése terén a korábbi világtalálkozók (az 1972. évi stockholmi, az 1992. évi riói és a 2002. évi johannesburgi konferenciák) komoly előrelépést jelentettek. A már említett ENSZ-bizottság és az 1972-ben létrehozott ENSZ Környezeti Program mellett nagyszámú egyéb intézmény – többek között több száz nemzetközi megállapodás szervezete – kapcsolódik a fenntarthatósági célokhoz. Ugyanakkor csak egyes szervezetek tesznek kísérletet egy-egy komplex kérdéskör megragadására, így pl. az éghajlatváltozással vagy a biológiai sokféleséggel foglalkozó nemzetközi testületek (IPCC, IPBES). Emiatt a számtalan „rész-kérdésre” csak részleges és gyakran egymásnak ellentmondó válaszok születnek (mint pl. a megújuló energiaforrások között a biomassa hasznosítás bővítésének kedvezőtlen hatásai az élelmezésbiztonságra, biológiai sokféleségre).

Az intézményrendszer fejlesztésével párhuzamosan jelentősebb előrelépés elsősorban ott alakult ki, ahol a fenntarthatóságra való törekvés erős, határozott politikai akarattal párosult, illetve, ahol a társadalmi tudatosság és részvétel fejlettsége képes a politikára érdemben hatni. Ehhez szükséges a hosszú- és nagy távlatban történő gondolkodás, az alkalmazkodás, mint sajátos egyéni, közösségi és társadalmi szintű képesség fejlesztése jelentőségének felismerése és az a mozgástér, amely a különböző távú szempontok illeszthetőségét biztosítja (kiszabadulás a rövid távú kényszerek alól). Amellett, hogy az intézményrendszer a különböző időtávokon túl „térben” is előmozdítsa a gondolkodást, illetve cselekvést, fontos az osztott és arányos felelősség felismerése (egyúttal az egyetemes közjavak megfelelő kezelése), a meglévő jelenlegi és várható külső és belső hatások ismerete. Mindezek egyaránt vonatkoznak a politikára, a tudományra, a gazdaságra, a civil társadalomra, valamint az ország-csoportokra. A fentiekben vázolt ellentmondásos folyamatok miatt az elmúlt években már sokszor érte kritika a fenntartható fejlődéssel foglalkozó nemzetközi programok és szervezetek között összhang, illetve együttműködés hiányosságait. A „riói folyamat” keretében ez elsősorban a már említett ENSZ Fenntartható Fejlődés Bizottsággal, illetve a környezeti ügyekben az ENSZ Környezeti

Programmal kapcsolatos problémákra vonatkozott. Mindkettő szerepének, hatáskörének erősítésére az elmúlt mintegy egy évtizedben különféle kezdeményezések voltak, de a különböző ország csoportok érdekkellentétei miatt semmilyen érdemi változás nem történt. Tág értelemben véve emiatt került a fenntartható fejlődés nemzetközi kormányzása, illetve ennek részeként a nemzetközi környezetvédelmi együttműködés kormányzása a 2012. évi ENSZ-konferencia napirendjére. Annak ellenére, hogy általános egyetértés alakult ki az előkészületek során e nemzetközi „kormányzási” rendszer elégtelenségéről, illetve fejlesztésének szükségességéről, továbbra sem látszik a közös megegyezés szándéka bármilyen konkrét érdemi előrelépésről. A hangzatos nyilatkozatok ellenére – más politikailag fontosabb tartott ügyekhez képest – így a fenntartható fejlődés, illetve a környezetvédelem intézményi kezelése továbbra is alárendelt szerepben marad nemzetközi szinten, ugyanúgy, mint a legtöbb ország esetében nemzeti szinten, vagy éppenséggel az EU keretében.

Helyi fenntarthatósági kezdeményezések

A „helyi fenntarthatósági kezdeményezés” kifejezés valójában önellentmondás, mert a fenntarthatóság nem lehet helyi, hiszen a lehatárolható helyi rendszerek is ezer szálon függenek a globális rendszertől és annak szerkezeti adottságaitól. E helyi programok mégis azt tűzik ki célul, hogy egy minden elemével a növekedést és a gazdasági haszonszerzést szolgáló rendszerben, a rendszer logikája ellenében próbáljanak működni¹⁹. A gyakorlat azt mutatja, hogy azok a helyi fenntarthatósági kezdeményezések működhetnek hosszú távon, melyekben a közösségek hajlandóak jelentős mértékben feladni a megélhetésre, a kényelemre és a modernizációra vonatkozó igényeiket. A fenntartható életmód és gazdálkodás ma jelentős versenyhátrányt jelenthet, ezért meglehetősen egyszerű életvezetést követel, amelyet manapság kevesen hajlandóak hosszú távon felvállalni. A fenntartható közösségek és a külvilág közötti erős a kontraszt, annak elviselése komoly lelkiert, erős ideológiai vagy vallási meggyőződést feltételez.

Az ország számos pontján működő kezdeményezések mégis fontos szerepet töltenek be a társadalomban még akkor is, ha csupán időlegesen vagy nem tökéletesen működnek. Segíthetnek gazdálkodási és életmód minták kipróbálásával, hozzájárulhatnak hagyományos mesterségek, tudás, őshonos, alkalmazkodott állat- és növényfajták megőrzéséhez természetes élőhelyükön, azaz a falusi portán (in-situ génmegőrzés). Segítséget adhatnak a politikai döntéshozók számára ahhoz, hogy a szabályozás jobban szolgálhassa a fenntarthatóságot, bár ez sajnos csupán elméleti lehetőség. Elvethetnek illúziókat a fenntarthatósággal kapcsolatban, hiszen sok minden lehet szép és romantikus, amíg arról csak beszélgetnek, ám az alkalmazkodó vidéki gazdálkodás és közösségi lét fenntartása nem egyszerű. A sár, a por, a szél, a hideg és a forróság, a hajnali és a késő esti munka, a fáradtság nehezen elképzelhető a kívülről

¹⁹Az ilyen kezdeményezések kapcsán is jelentős nemzetközi együttműködés alakult ki többek között a Helyi Környezeti Kezdeményezések Nemzetközi Tanácsa (ICLEI) égisze alatt, elemezve és támogatva pl. a helyi fenntartható fejlődési programokat; itthon pedig pl. a jövő nemzedékek országgyűlési biztosa foglalkozott e témakörrel 2008-2009. évi jelentésében.

számára. Ugyanakkor a fenntarthatósági kezdeményezések átmenetet képezhetnek abba a világba, amelyben a kamionokat már nem tudjuk megtankolni és nem találunk színes áruválasztékot több ezer négyzetméteren. Amikor majd a föld emberi erővel történő művelése, megtartása nélkül nem lesz élelmiszerünk, és kölcsönös segítség nélkül, közösségek nélkül nem tudunk majd boldogulni.

A helyi kezdeményezéseknek számos gátja van, s ezek sorában különös jelentőségűek bizonyos emberi tényezők, amelyek a következőképpen jellemezhetők:

- Bizalom, együttműködés, munkamorál. Manapság sok helyütt, így hazánkban is a bizalom hiányáról, az együttműködés elutasításáról és súlyosan leromlott munkamorálról beszélhetünk. A helyi kezdeményezések is láthatóan szenvednek ezektől a problémáktól, melyek az anyagias, önző szemléletben gyökereznek, súlyosbítva átgondolatlan segélyezési programokkal és egyre növekvő társadalmi egyenlőtlenségekkel.

- A település első embere, mint a helyzet egyik kulcsa. A helyi közösségek döntéseit, életségüket általában csak néhány, sok esetben egyetlen ember határozza meg döntő mértékben. A véleményvezérek, vezetők legtöbb esetben a települések polgármesterei, aminek feltehetően két nyomós oka lehet. Az egyik, hogy a polgármester intézménye az emberek által elfogadott, közmegegyezésen alapuló vezetés, a másik, hogy a települések első emberei számos forrás felett rendelkeznek és munkakörükből adódóan kezükben tartják azokat a kapcsolatokat és lehetőségeket (pl. támogatási rendszerek, vállalkozók), melyek segítségével a közösségek forrásokhoz juthatnak.

- Az „élő falu” és a vidéki ember problémás kapcsolata. A fenntarthatósági kezdeményezések közösségei és a helyi lakosság közötti viszony sok esetben nem harmonikus. Ennek egyik fő oka valószínűleg az eltérő értékrend, életfelfogás lehet, amely miatt a két csoport nehezen érti meg egymást. A fenntarthatóság iránt elkötelezett emberek határozott, mondhatni szigorú életségével rendelkeznek, mellyel nehezen férnek össze a kompromisszumok. Ezen felül a mai ember – kissé sarkítva – pénzből ért, életünk pénzüggővé vált, így az idealista kis közösséget a nagyobb vidéki közösség értetlenül szemléli.

- Csalóka támogatások. Az elmúlt mintegy két évtizedben a civil kezdeményezések területén kialakult hazánkban a támogatás-függőség. A legtöbb jobbító ötlet megvalósításához szükséges külső forrás, pénzeszköz, ám éppen ebben rejlik a csapda, a jobbító szándék ugyanis olyasmire vonatkozik, amit a rendszer magától nem szül meg. A fenntarthatóságról gondolkodva észre kell vennünk, hogy egy bizonyos tudatosság létrehozta saját rendszerét, az pedig létrehozta a maga szerkezetét, elemeit és működését. A fenntarthatóság felé igyekvő ötletek többsége viszont éppen a rendszer logikájának próbál ellentmondani, támogatásból megvalósítva beruházást, közösségi alkalmat, kiadványt. Amikor a támogatás elfogy, a kezdeményezés magára marad, a közösség pedig megpróbálja életben tartani azt a könyörtelenül pénzelve és fogyasztás orientált gazdasági és társadalmi környezetben.

• A támogatási dilemma a fenntarthatóság alap problémáját feszegeti, nevezetesen, hogy éppen azok a működések, struktúrák lesznek hosszú távon fenntarthatóak, melyek a rendszerben maguktól létrejönnek, melyeket a rendszer logikája szül meg. Ami tehát létrejön támogatások nélkül, az nagy biztonsággal működik majd hosszabb távon. A nagyüzemi mezőgazdaság, sőt az ipari és kereskedelmi beruházások többsége is nyílt, vagy rejtett támogatást élveznek, ám ezek a támogatások az érdekek összefonódása és a beágyazottság, valamint a berögzült gondolkodás révén a rendszer „természetes” részévé váltak.

A helyi fenntarthatósági kezdeményezések fő problémái tehát a következőkben foglalhatók össze:

- a globális rendszeren belül nehéz működtetni olyan elszigetelt rendszereket, melyek ellentmondanak a nagy rendszer logikájának, valójában annak tagadását jelentik;
- a fenntarthatóság felé igyekvő közösségek önként vonulnak ki a társadalomból, e tagadás fenntartása embert próbáló feladat;
- a fenntarthatósági kezdeményezések és a falusi lakosság közti viszony nem harmonikus;
- a kezdeményezések szűken értelmezett környezeti, természeti szempontból többségükben valóban példaértékűek, a nehézségek az emberi vonatkozások és a gazdasági fenntarthatóság terén jelentkeznek;
- a támogatások időleges segítséget nyújtanak, elfedhetik azt, hogy a fenntarthatóság felé mutató ötletek valójában nem fenntarthatóak.

A helyi kezdeményezések szigorú értelemben tehát nem fenntarthatóak, mégis fontos minták és próbálkozások a társadalom számára, valamint életheletőséget jelentenek azok számára, akik nem szeretnék tovább elviselni a fogyasztói társadalom kiábrándító világát. Kulcsfontosságú tényező az együttműködő közösség, a kölcsönös szívességek rendszerét működtető, azért naponta dolgozni kész ember. A megoldás másik kulcsa a polgármester, hiszen jogkörénél fogva is meghatározhatja egy helyi közösség működését, gazdálkodását, szemléletét. Az önellátó közösségek megvalósításának egyik leghatásosabb módja az önkormányzatok vállalkozóvá tétele. Ehhez a források, a struktúra, valamint a hagyományos és elfogadott vezetői szerep is adott. Az önellátás természetesen nem jelent fenntarthatóságot, de mutathat abba az irányba, illetve a függőség csökkentése a fenntarthatóság egyik feltétele.

Végezetül a fenntarthatóság alapja a tudatosság. Részben mert a tudatosság adhatja az üzenanyagot a tagadás fenntartásához, részben pedig azért, mert sorrendben a tudatosság szüli meg a rendszer szerkezetét, majd azon keresztül intézményeit és működését, illetve ezen tényezők kölcsönös egymásra hatása érvényesül. Ebben az esetben nem egyszerűen környezettudatosságról beszélünk, hanem annál sokkal többről. Arról, hogy milyen tudatossággal viszonyulunk a körülöttünk lévő világhoz, az élő rendszerekhez és a többi emberhez. Ennek a tudatosságnak

több köze van a valláshoz, mint a környezetvédelemhez, arról szól, hogyan találja meg az ember szerepét a világban, hogyan boldogul. A helyi kezdeményezések erre a tudatosságra adhatnak számunkra mintát, ha nem őrildnek fel a világnak ellentmondó működésük közben.

A nem-kormányzati szervezetek szerepe a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos teendőkben

Az elmúlt mintegy két évtizedben a civil társadalom és a civil szervezetek helyzete, szerepe is jelentősen megváltozott. Hazánkban a rendszerváltás idején a civil társadalom és a civil szerveződések nagy lendülettel fogtak hozzá tevékenységük útra indításának, illetve fejlesztésének. Nem csak környezetvédelmi területen jelentek meg, de a szociális, kulturális és egészségügyi területen is. Jellemzően e civil szervezetek valamilyen ügy mentén szerveződtek. Ha a társadalmi összefüggéseiben nézzük ezt a folyamatot, akkor megállapítható, hogy ez a tüneti kezelés korszaka. Vagyis olyan jelenségeket találunk meg a civil szervezetek, amelyek egy fenntarthatatlan tevékenység, kultúra eredményeképpen jönnek létre.

A rendszerváltás, és ezzel együtt a piacgazdaságra való áttérés és a fenntarthatósággal való foglalkozás nálunk – és térségünk több országában – egybeesett, és sajnos ez az egybeesés sokban nehezítette azt, hogy a fenntarthatósági ügyekkel érdemben foglalkozzon a társadalom. A rendszerváltással a magyar társadalom több évtizedes reményei látszottak valóra válni, de az átmenet több gondot is okozott mind a környezetvédelem terén, mind azon a téren, hogy a fenntarthatóságról érdemi társadalmi párbeszéd folyjon. Egyrészt a társadalom várta a piacgazdaságra alapozott kapitalizmus áldásos hatását, amiből korábban – a „vasfüggönyön” át – csak az áhított jólét látszott, s ezért elfogadta azt az érvet, hogy a jólét feltétele a természeti erőforrások egy ideig történő megterhelése. Másrészt nem volt ismerete a pénz kamatos természetéről és a kapitalizmus valódi működéséről, ezért a privatizáció során a társadalom nagy része nem jutott hozzá sem termelő eszközökhöz, sem természeti erőforrásokhoz, sem piachoz.

A rendszerváltás utáni időszak reményteli helyzete, valamint a civil társadalom számára megnyíló hazai és nemzetközi források eredményeképpen rengeteg kis- és közepes méretű szervezet jött létre. A környezetvédelmi szervezetek egyrészt élen jártak a többi civil szektorhoz képest az önszerveződésben és a közös érdekérvényesítés megerősítésében. Ez egyrészt példa értékű más szektorok számára, és látszólag hatékony érdekérvényesítést tett lehetővé. Másrészt jól mutatja, hogy a környezetvédelem iránt fogékony szervezetek a fenntarthatósági kérdést csak a környezeti ügyeken keresztül voltak képesek megragadni. Pedig a környezet pusztulása csak következménye a gazdasági és társadalmi folyamatoknak. Az eredményes

önszerveződés másik árnyoldala az, hogy jobban elkülönült a zöld szervezeti kör a többi társadalmi kérdés mentén szerveződő civil szektortól. Ez az elkülönülés nem tette azt lehetővé, hogy a társadalmi problémákon dolgozó szakértők képesek legyenek közösen tanulni, és közösen felismerni azt, hogy a szegénység, a környezetszennyezés, és más társadalmi-gazdasági problémák egy töről erednek. A zöldek kezdeti sikerei megerősítették abban a szervezeteiket, hogy jó úton járnak.

Mára a civil szervezetek számára meglévő források beszűkültek:

- eltűntek a régióból azok a nemzetközi alapítványok, amelyek számára a rendszerváltás után érdekes volt ez a térség, és finanszíroztak bizonyos folyamatokat;
- az állami források folyamatosan leépültek, és egyre nehezebb hozzájutni ezekhez;
- a források szerkezetváltása is megtörtént. azaz eltűntek a kicsi, rugalmas alapok, helyettük a nagy költségvetésű, nagy adminisztrációs kapacitást igénylő nagyprojektek jelentik a forrásszerzési lehetőségeket;
- a nagyprojektek tematikája pedig sokkal kötöttebb, mint a korábbi, szabad felhasználású alapok.

A fenti okok miatt az alábbi változások mentek végbe a civil szektorban: a kis szervezetek száma jelentősen csökkent, e szervezetek megszűntek vagy inaktívak lettek; a nagy projektet lebonyolítani képes szervezetek maradtak életben, ezek kapacitásait pedig alapvetően leköti a pályázatírás, a projektmegvalósítás és adminisztráció.

Mára Magyarországon a klasszikus társadalmi szektorok közül a civil szektor „vesztésre” áll. Az állam egyre inkább kivonul a civil szervezetek finanszírozásából, ugyanakkor érdemben nem tud hozzányúlni azokhoz a társadalmi mozgatórugókhöz, amelyek a társadalom polarizálását, a gazdasági válságokat, valamint a természeti erőforrások túlterhelését okozzák. Az állam ma mindent a kezében szeretne tartani, és nem akar érdemben párbeszédet folytatni a társadalmi szervezetekkel. A gazdasági szervezetek civil társadalmi kapcsolataira pedig jellemző, hogy a cégek nem vesznek részt érdemben a civil társadalom működtetésének elősegítésében, illetve esetenként létrehozzák saját civil szervezeteiket bizonyos érdekeik szolgálatában. A társadalmi felelősségvállalást gyakran letudják hangzatos kampányokkal. A gazdasági válságok azt a kevés forrást is elvonták a gazdasági élet szereplőitől, amivel a civil társadalmat támogatták. Ugyanakkor a környezeti terhelés tekintetében élenjáró cégeknek egyenesen jól jött az, hogy a működésük társadalmi kontroljához szükséges fedezettel nem rendelkeznek mára a civil szervezetek.

A mára kialakult helyzet, – amiben egyre kevesebb szervezet tud életben maradni, és ezek kapacitását is nagyrészt lekötik a működtetés feltételeinek a megteremtése – lehetőségeket is kínál:

- mivel a korábbi tüneti kezelések nem bizonyultak hatékonyak, illetve már azokra sincs forrás, ezért a szervezetek visszatérhetnek újra ahhoz, hogy újrafogalmazzák a céljaikat, és a módszereiket;
- a pályázati források beszűkülése miatt a szervezetek kénytelenek jobban kommunikálni a társadalommal;
- az általános elégedetlenség újra talajt biztosíthat annak, hogy a civil szervezetek valós társadalmi bázist építsenek;
- a különállónak látszó társadalmi problémák mára olyan mértékben erősödtek fel, hogy lassan elérkezik az idő, amikor ezek összefüggéseit, kölcsönös hatásait is elkezdik a civil szervezetek érzékelni, és ezzel megnyílik a lehetőség arra, hogy szerkezeti, strukturális szintű megfigyeléseket tegyenek, és ezekre kezdjék alapozni a tevékenységeiket;
- megjelenhetnek új-típusú civil mozgalmak, amelyek segíthetik a hazai társadalmat a fennálló kultúrája megváltoztatásában.

A nemzetközi civil szervezetek is betagozódnak abba a rendszerbe, amit a gazdasági struktúrák programoznak, hiszen ott is emberek dolgoznak, és nekik is meg kell élniük. A megélhetéshez pedig ki kell szolgálni azt a rendszert, ami a megélhetést biztosítja. A nemzetközi összefogások is alapvetően a nemzetközi források által vezéreltek. Vagyis arra mozdulnak el a nemzetközi civil programok, amire pl. az EU források lehetőséget biztosítanak. Éppen ezért nagyon kevés olyan nemzetközi kezdeményezés van, amely segítségével megérthetnénk a globális társadalom valódi mozgatórugóit, pl. a pénzrendszerbe kódolt káros mechanizmusok működését. Így olyan fejlesztési együttműködések sem jönnek létre, amelyek ezekre reális alternatívát kínálnának.

A civil társadalomnak kettős feladata volt mindig. Egyrészt az önszerveződése, a társadalmi felelősségvállalás és szolidaritás miatt olyan ellátó feladatok elvégzése, amit sem az állam, sem a gazdasági élet szereplői nem képesek megoldani. Másrészt a civil társadalom fontos funkciója, hogy megvizsgálja azokat az okokat, amelyek miatt létrejönnek a társadalmi igazságtalanságok, a gazdasági válságok vagy a környezetszennyezés, s megfogalmazza a cselekvési terveket. Amikor a környezeti problémák látványosan megjelentek, akkor a tünetekre adott választ sokszor a civil társadalom kezdte el kidolgozni. A szelektív hulladékgyűjtést a civilek kezdeményezték nálunk is először. Mára az állami programok és kommunikációs kampányok, de a közoktatás is átvette ezeket a kezdeményezéseket a civil szektortól. Ugyanakkor az is bebizonyosodott, hogy ezek a megoldások csak a tünetekre igyekeznek egy választ adni, márpedig a tünetekre az okok feltárása nélkül nem lehet értelmes választ adni. Tehát a civil szektornak most az a legfontosabb feladata, hogy hozzájáruljon a társadalom működésére ható, a fenntarthatatlan szociális és környezeti folyamatokat előidéző mozgatórugók, hajtóerők megértéséhez, bemutatásához. Ezzel együtt pedig a társadalom szereplőivel közösen ki kell dolgoznia azokat az új rendszereket, amelyek nem okoznak sem társadalmi polarizációt, sem gazdasági válságot, sem ökológiai katasztrófát.

Fenntartható társadalom: merre haladunk?

A nemzetközi és a hazai fejlemények értékelése a „riói folyamat” tükrében MTA, 2012. április 25.

Néhány alapvető megállapítás és ajánlás a konferencián elhangzott előadások figyelembevételével

A fenntarthatatlan folyamatok

Megállapítások

- Az elmúlt évtizedek során felgyorsult a földi környezet terhelése – az erőforrás-felhasználás (fosszilis energiahordozók kitermelése, földhasználat, vízkészlet-gazdálkodás stb.) és a környezetszennyezés (az üvegházhatású gázok kibocsátása stb.) – a népesség-növekedésnek és az anyagi javak mind nagyobb mértékű fogyasztásának betudhatóan. E világméretű tendenciák mögött azonban óriási és növekvő mértékű különbségek húzódnak meg mind az egyes régiók, mind a különböző társadalmi csoportok között. A kritikussá vált, több esetben már globális léptékű környezeti problémák mellett a szociális szakadék (életszínvonalbeli, illetve szegénységi különbségek) növekedése is olyan fenntarthatatlan folyamatokat jelentenek, amelyek sürgős intézkedéseket tennének szükségessé minden ország részéről, illetve nemzetközi szinten.
- Az utóbbi években is számos olyan – tudományos vizsgálatokon alapuló – nemzetközi jelentést tettek közzé, amelyek különböző területekre bemutatták és értékelték a fenntarthatatlan környezeti és társadalmi-gazdasági folyamatokat, azok lehetséges hatásait, valamint elemezték a számításba vehető válaszlépéseket. Ezek az értékelések és ajánlások azonban csak rendkívül korlátozottan hasznosultak elsősorban az egyes országok, ország csoportok, illetve az üzleti szféra szereplőinek nagyon eltérő politikai, illetve vállalkozási érdelei miatt.

Javaslatok

- Elő kell segíteni a paradigma-váltást mindenekelőtt a természeti környezetünkkel, a társadalmi együttműködéssel és igazságossággal kapcsolatos szemléletmódban minden szinten (tehát globális, regionális és nemzeti szinten egyaránt), mert a jelenlegi fenntarthatatlan tendenciák mind súlyosabb konfliktusokat fognak eredményezni.
- A fenntarthatatlan folyamatokra vonatkozó tudományos megfigyelések és értékelések hatékonyabb kommunikációja, e vonatkozásban a tudomány és a politika párbeszédének erősítése szükséges; mindebbe beleértve – saját magunk vonatkozásában – a nemzeti szinten nem fenntarthatónak értékelt környezeti és társadalmi-gazdasági folyamatokat, továbbá a különböző regionális és globális léptékű folyamatok lehetséges hazai hatásait.

- Támogatni kell azon hosszabbtávú következményekkel járó intézkedések szakmai megalapozását, amelyek elősegítik az említett folyamatok hajtóerőinek, illetve káros hatásainak mérséklését.

A fenntartható fejlődés koncepciója

Megállapítások

- A fenntartható fejlődés koncepciója kapcsán két alapvetően különböző nézet áll egymással szemben. Az egyik szerint teljességgel el kell vetni az anyagi erőforrások mind nagyobb mértékű felhasználására alapozott folytonos gazdasági növekedési megközelítést, hiszen globális szinten már messze túlléptük a földi életfenntartó rendszerek kereteit (eltartó-képességüket). Ezen „erős fenntarthatósági” (vagy „szigorú fenntarthatósági”) koncepció szerint megengedhetetlen a természeti tőke értékcsökkenése. A másik felfogás szerint eleve reménytelen, hogy elkerüljük a természeti tőke értékcsökkenését annak mindegyik formájában (pl. a fosszilis tüzelőanyagok felhasználása kapcsán), ehelyett a „helyettesíthetőséget” kell elérni, azaz azt, hogy a valahol megtörténő csökkenést máshol kompenzálják. E „puha fenntarthatóság” (vagy „gyenge fenntarthatósági”) koncepció alapján a „jó gazdaságot” kell működtetni és ehhez csak olyan mértékben lehet pusztítani a természetet, amilyen mértékben a gazdaság jövedelméből azt helyre lehet hozni.
- A fenntarthatóság szociális vetületeit illetően egyetértés van abban, hogy mind globális szinten, mind nemzeti szinten az életszínvonalbeli illetve szegénység különbségek, s még inkább azok erősödése alapvető akadálya a fenntarthatóság elérésének. Ennek megfelelően kulcskérdés mind nemzedéken belül, mind a nemzedékek között – azaz a jövő nemzedékek számára is – a szociális igazságosság megteremtése, a minden egyén számára a méltányos életfeltételek elérhetősége összességében a környezet által szabott korlátokon belül.
- E fogalomkör egyik kulcseleme a gazdaság zöldítése, illetve átfogó értelemben a „zöld gazdaságra” való áttérés. Kritikusai szerint bár helyesek e törekvések, de összességében nem tudják és nem fogják megoldani a fenntarthatatlan folyamatokkal kapcsolatos problémákat, (legfeljebb valamelyest lassítják azokat), mert eleve nem a hajtóerőket, azaz az okokat kezelik. Mások szerint ez egy nem növekedés-ellenes elképzelés, s megvalósítása elsősorban arra irányul, hogy javuljon a gazdasági tevékenységek erőforrás-hatékonysága. Ez különösen jól érzékelhető az energiagazdálkodás területén, ahol leegyszerűsítve ez azt jelentené, hogy a növekvő jólétet egyre kisebb energiafelhasználás mellett kellene biztosítani.

Javaslatok

- Az erőforrás-hatékonyságot mindenképpen és nagymértékben javítani kell (egyúttal a környezet-szennyezés mérséklését), de az igaz cél, az erőforrás-használat abszolút mértékben való korlátozásának elérése.

- Ennek egyik meghatározó módja Európában a gazdaság „átprogramozása” a szolgáltatás-gazdaságra, általánosabban véve a munka-intenzív és egyúttal a természeti erőforrások fenntartható használatára épülő gazdaságra való áttérés.
- E cél eléréséhez fontos eszköz az életciklus elemzés, illetve általánosabban a különböző felmerülő megoldások fenntarthatósági elemzése.
- E vonatkozásban az egyik gazdasági kulcsterület az energia-gazdálkodás, ahol azzal szembeülnünk, hogy globális szinten is mind több az energiaigény és -felhasználás a sokkal kevesebb szén-dioxid kibocsátásra való törekvés mellett, de ez utóbbi önmagában nem elégséges célkitűzés.
- A fenntarthatóság vezető út kimunkálásában meghatározó szerepük van a társadalom-, a környezet-, a gazdaságtudományok képviselőinek és együttműködésünknek. Mint ahogyan a fenntarthatóság átfogja az élet minden területét és csak összefüggéseiben értelmezhető, akként van szükség a megfelelő tudományközi (interdiszciplináris) megalapozásában.

A nemzetközi együttműködés és a hazai teendők

Megállapítások

- A fenntartható fejlődéssel kapcsolatos nemzetközi folyamatnak hosszú „előélete” van, de első és eddig egyetlen nagyszabású eredmények a két évtizeddel ezelőtt elfogadott – bár nagyon komoly kompromisszumokat tartalmazó – globális fenntartható fejlődés program tekinthető (az 1992-ben elfogadott „Feladatok a XXI. századra” c. program). Ezt akkor az tette lehetővé, hogy sajátos – a multilateralizmus szempontjából kedvező – globális politikai helyzet alakult ki, valamint a globális folyamatokat átfogóan értékelő és közreadó tudományos közösség főbb üzeneteire nyitott volt a nagypolitika.
- Az elfogadott program és globális problémákkal foglalkozó egyezmények végrehajtásával azonban elmaradt a nemzetközi közösség, miközben világossá vált, hogy egyrészt az azokban foglalt vállalásoknál szigorúbbakra van szükség, másrészt már újabb kihívásokkal is foglalkozni kell (pl. az újabb keletű pénzügyi-gazdasági, energia, élelmiszer- stb. válságok).
- Ezekhez képest a közeljövőben esedékes újabb világtalálkozó ténye és előkészítése, illetve témaválasztása is több mint problematikus. A jelenlegi globális politikai és gazdasági helyzetben sokkal kisebb a döntéshozók tevőleges érdeklődése a fenntarthatatlan folyamatok és a fenntarthatósági megközelítések iránt. A témaválasztás, azaz a „zöld gazdaság” elemzése pedig nem helyettesítheti azt, hogy a fenntartható fejlődés átfogó témakörével, összefüggéseivel kellene foglalkozni. Ráadásul ez a fejlettek által ajánlott témakört nagyon bizalmatlanul mérlegeli a fejlődők nagy része. Emellett a fenntartható fejlődés nemzetközi intézményrendszerének jobb

koordinációja, nagyobb összhangja – „kormányzása” – terén a lehetséges megoldásokat illetően továbbra is nagyon megosztottak a különböző ország csoportok.

- Nekünk is szembesülnünk kell a bennünket is érintő – egymással összefüggő nemzetközi és hazai tényezőkből adódó – fenntarthatatlan folyamatokkal, s ennek megfelelően kell kidolgozni a hazai fenntartható fejlődésre való áttérés stratégiáját.

Javaslatok

- Összhangban az EU közös álláspontjával hazánknak is támogatnia kell a nemzetközi együttműködés keretében a „zöld gazdaságra” való áttérés olyan módon való elősegítését, amely a maga eszközeivel hozzájárul a fenntartható fejlődéshez, illetve a szegénység leküzdéséhez. Ugyanakkor látni kell e megközelítés korlátait és ezért arra van szükség, hogy nemzetközi szinten is teljességében értékeljék a korábbi program végrehajtásának elmaradását, foglalkozzanak annak kiterjesztésével, s konkrétabb célokat és vállalásokat fogadjanak el.

- A hazai stratégia előkészítése folyamatban van, de tényleges „próbaköve” a végrehajtás lesz, amihez kellő politikai akarat és társadalmi együttműködés szükséges. Az országos szintű tervezés és intézkedések mellett óriási szerepe van a helyi és térségi – közösségi – fenntartható fejlődési programoknak és tényleges cselekvéseknek, amelyeket támogatni szükséges.

- A mintegy egy évtizedre tervezett stratégián túlmenően azonban szükség van a nagytávlatú tervezésre is, mivel a rövidebb távú megközelítések esetleg csak a mind kritikussabb globális folyamatok túlélését teszik majd lehetővé.

Impresszum

KIADJA

MAGYAR TERMÉSZETVÉDŐK

SZÖVETSÉGE

FELELŐS KIADÓ: FARKAS ISTVÁN

CÍM: 1091 BUDAPEST, ÜLLŐI ÚT 91/B

TEL: +36 1 216 7297 FAX: +36 1 216 7295

EMAIL: info@mtvsz.hu

HONLAP: www.mtvsz.hu

2012

A KIADVÁNY ÚJRAHASZNOSÍTOTT PAPÍRRA KÉSZÜLT

